

М а в з у :

**Суғориладиган ерлардан фойдаланиш.
Сув ресурслари ва улардан фойдаланиш.**

Р е ж а :

- 1. Суғориладиган ерлар ва улардан фойдаланиш.**
- 2. Суғориш тармоқлари ва бошқа инженерлик
иншоотлари, уларнинг аҳамияти.**

1. Суғориладиган ерлар ва улардан фойдаланиш.

Қишлоқ хўжалиги ерлари ичида суғориладиган ерлар мамлакат иқтисодиётида муҳим ўрин эгаллайди. Қишлоқ хўжалиги ерларини ирригация ва сувдан фойдаланиш тизимига асосланган сунъий суғориш қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини ташкил этишнинг асоси ва ерлардан самарали фойдаланиш ҳамда уларнинг унумдорлигини ошириш шартидир.

«Ер кодекси»нинг 44-моддаси бўйича «Қишлоқ хўжалигида фойдаланиш ва суғориш учун яроқли бўлган, сув ресурслари шу ерларни суғоришни таъминлай оладиган суғориш манбаи билан боғланган ерлар доимий ёки муваққат суғориладиган ерлар жумласига киради».

Тупроқ унумдорлигини ошириш ҳамда ердан фойдаланишни жадаллаштиришнинг муҳим омилларидан бири – бу суғоришдир. Мадомики, республика арид иқлим минтақасида жойлашган экан ерларини суғориш учун фойдаланишни ташкил этиш муҳим иқтисодий аҳамиятга эгадир. Техник экинлар, жумладан пахта, сабзавот ва полиз экинлари, шунингдек ем-хашак экинлари бу ерда фақатгина суғориш шароитидагина етиштирилади. Кўп йиллик дарахтзорларнинг аксарият қисми суғориладиган ерларга жойлаштирилган. Донли экинларнинг ҳам аксарият қисми суғориладиган майдонларда етиштирилади. Шунинг учун ҳам қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришида суғориладиган ерларнинг аҳамияти каттадир.

Суғориладиган ерларни қуйидаги икки гуруҳга ажратиш мумкин:

1) доимий равишда суғориладиган ва 2) шартли равишда суғориладиган.

Доимий равишда суғориладиган ерларга шундай ер участкалари кирадики, бунда қишлоқ хўжалик экинлари ва кўп йиллик дарахтзорлар белгиланган меъёрларда суғориш суви билан доимий равишда таъминланади. Суғориш суви кўп миқдорларда мавжуд бўлган йиллари экинлар суғориш суви билан қисман таъминладиган ер майдонлари шартли суғориладиган ерлардир.

Қишлоқ ва сув хўжалиги органлари суғориладиган ер майдонларига эга бўлган ер эгалари ва ердан фойдаланувчиларни суғориш ишлари учун сув манбаларининг серсувлигини ҳисобга олган ҳолда жорий этилган лимитлар бўйича сув тўғрисидаги қонун ҳужжатлари билан белгиланадиган тартибда суғориш суви билан таъминлашлари шарт.

```
graph TD; A[Суғориладиган ерлар] --> B[Доимий равишда суғориладиган ерлар]; A --> C[Шартли равишда суғориладиган ерлар];
```

**Суғориладиган
ерлар**

**Доимий
равишда
суғориладиган
ерлар**

**Шартли
равишда
суғориладиган
ерлар**

Суғориладиган ерлар маҳсус муҳофаза қилиниши лозим. Бундай ерларни суғорилмайдиган ерлар қаторига ўтказиш алоҳида ҳолларда, жойнинг тупроқ-мелиоратив ва иқтисодий шароитларини, шу билан бир қаторда ер майдонларини сув билан таъминланганлигини, улардаги мавжуд сув ресурсларини ва бу сувларга белгиланган лимитларни инобатга олиб, Вазирлар Маҳкамаси билан келишилган тарзда вилоят ҳокимининг қарорига биноан амалга оширилади.

Бундай суғориладиган ерлардан фойдаланиш бўйича сўз юритилганда эътироф этиш жоизки, айниқса алоҳида қимматга эга бўлган суғориладиган ерлардан қишлоқ хўжалигида оқилона фойдаланишга катта эътибор бериш зарур. бундай ерлар одатда, кадастр баҳоланишига кўра ўртача туман бонитет баллидан 20 балдан ортиқ бўлган суғориладиган ерлар киради. Масалан, туман бўйича суғориладиган ерларнинг ўртача бонитет балли 50 бални ташкил этади. Ушбу туман ҳудудида 70 ва ундан ортиқ бонитет балларига эга бўлган барча майдонлар алоҳида қимматга эга бўлган суғориладиган ерларни ташкил этади. Бундай ерлар, қонунга биноан, маҳсус муҳофаза қилиниши лозим ва уларни суғорилмайдиган ерлар тоифасига ўтказилишига йўл қўйилмайди.

2. Суғориш суви ишлаб чиқариш воситаси сифатида бир қанча ўзига хос хусусиятларга эга.

Бу хусусиятлар қуйидагилардан иборат:

1. Сув ер сингари инсон меҳнатининг маҳсули эмас. Жамият ривожининг маълум бир боскичида, яъни, инсон сувни бошқаришга ўрганган ва ундан сунъий суғоришда фойдаланган даврдан бошлаб у ишлаб чиқариш воситасига айланган.

2. Суғориш суви ўзида инсоннинг олдинги буюмлашган меҳнатини мужассамлаштиради, ҳамда иқтисодий тоифа сифатида янги яратилган маҳсулотга шу меҳнатни бир қисмини ўтказди.

Маълумки, ишлаб чиқарувчи кучларнинг ривожланиши билан ишлаб чиқариш воситалари /ердан ташқари/ миқдорий жиҳатдан ортади ва сифат жиҳатдан ўзгаради. Сувга келганда эса унинг ҳар йилги захираси чегаралангандир.

3. Суғориш суви ишлаб чиқариш воситаси сифатида бошқа юзлаб чиқариш воситаларидан узоқ масофага кўчиришнинг қийинлиги билан фарқ қилади. Негаки, бу тадбир катта маблағ ва меҳнат талаб қилади.

4. Суғориладиган деҳқончиликда сувдан фойдаланиш махсус каналлар ва иншоотлар қуриш билан боғлиқ қайсики улар ҳам ер билан чамбарчас боғлиқ бўлган ишлаб чиқариш воситалари ҳисобланади.

Улар сувни керакли жойга етиб боришига ҳар бир экинни талабига яраша суғоришга ,суғорилаётган майдонлардан унинг ортиқчасини олиб чиқиб кетишга хизмат қилади.

5 .Суғориш сувидан фойдаланганда у тупроқда сингади ва турли кўринишга (газ, кимёвий боғланган, кристалланган, гироскопик, гравитация, капилляр) қисман, ер ости сувининг бошқа кўринишига айланади.

6 Сувдан тўғри ва оқилона фойдаланилган тақдирдагина у самарали ишлаб чиқариш воситаси бўлиши мумкин. Меъёридан ортиқ ёки кам фойдаланилганда у ернинг мелиоратив ҳолатини ёмонлашувига олиб келиши мумкин, баъзи ҳолларда ҳатто ерларни қишлоқ хўжалиги оборотидан чиқиб кетишига олиб келиши мумкин.

Ер, сув тўғрисидаги юқоридаги келтирилган фикрлардан шунини хулоса қилиш мумкинки, улар қишлоқ хўжалигининг алмашлаб бўлмайдиган ишлаб чиқариш воситаси ҳисобланади. Ерлардан оқилона фойдаланиш бўйича қўлланиладиган тадбирлар ҳам жойнинг табиий ва иқтисодий шароитларига мос бўлиши зарур. Ерни ишлаб чиқариш воситаси сифатидаги ўзига хос хусусиятлари билан бирга у билан чамбарчас боғлиқ ўзига хос хусусиятлари билан бирга бўлган ишлаб чиқариш воситалари тўғрисида ҳам тушунчага эга бўлиш зарур. Бу ишлаб чиқариш воситалари (бинолар, йуллар, суғориш ва қурилиш шаҳобчалари, кўллар, ихота дарахтзорлар ва ҳ.к.) ер билан чамбарчас боғлиқдир. Бу ишлаб чиқариш воситалари ҳам маълум иқтисодий аҳамиятга эгадир. Аммо уларнинг ўзига хос характерли хусусиятлари шундан иборатки, улар ўзлари жойлашган майдонлардагина ишлаб чиқариш жараёнларида иштирок этади.

Масалан, суғориш ва сув қочириш тармоқларидан улар жойлашган жойдагина фойдаланиш мумкин.